

## YOSHLAR MA'NAVIYATI VA IJTIMOY TARMOQLAR TA'SIRI

*Samatov Xurshid Ulmasjonovich*

*Ilmiy maslahatchi Muhammad al-Xorazmiy  
nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari  
universiteti Samarqand filiali f.f.d dotsent*

*Xujaqulov Shaxobiddin Xamdani o'g'li  
Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent  
axborot texnologiyalari universiteti  
Samarqand filiali talabasi*

*E-pochta: xujaqulovshaxobiddin730@gmail.com*

**Annotatsiya.** Yoshlar ma'naviyati jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri bo'lib, uning shakllanishida ijtimoiy tarmoqlarning o'rni tobora ortib bormoqda. Bugungi kunda internet va raqamli platformalar yoshlarning dunyoqarashi, fikrlash tarzi hamda axloqiy qadriyatlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ijtimoiy tarmoqlar orqali axborot almashinuvi tezlashib, bilim olish imkoniyatlari kengaygan bo'lsa-da, ayrim salbiy kontentlar yoshlar ongiga salbiy ta'sir etishi mumkin. Mazkur maqolada yoshlar ma'naviyatining shakllanish jarayonida ijtimoiy tarmoqlarning ijobiy va salbiy jihatlari tahlil qilinadi, ularning ongli va maqsadli foydalanish zarurati asoslab beriladi. Shuningdek, yoshlarni axborot xurujlaridan himoya qilish va ularni yuksak ma'naviyat ruhida tarbiyalash masalalari muhim ahamiyat kasb etishi yoritiladi.

**Kalit so'zlar:** yoshlar ma'naviyati, ijtimoiy tarmoqlar, internet, axborot makoni, ma'naviy tarbiya, axloqiy qadriyatlar, raqamli texnologiyalar, media savodxonlik, salbiy va ijobiy ta'sir, axborot xavfsizligi, dunyoqarash, tarbiya.

**Kirish.** Yoshlar ma'naviyati har qanday jamiyatning barqaror rivojlanishi va kelajak taraqqiyotini belgilovchi eng muhim omillardan biri hisoblanadi. Chunki aynan yosh avlodning dunyoqarashi, axloqiy qadriyatlari, ma'naviy-ruhiy holati va ijtimoiy faolligi jamiyatning ertangi kunini shakllantiradi [1]. Hozirgi globallashtiruv davrida esa yoshlar ma'naviyatiga ta'sir etuvchi omillar yanada ko'payib, murakkablashib bormoqda. Xususan, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi, internet tarmog'ining kengayishi va ijtimoiy tarmoqlarning ommalashuvi yoshlar hayot tarzini tubdan o'zgartirib yubordi [7]. Natijada, ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun nafaqat muloqot vositasi, balki ma'naviy muhitni shakllantiruvchi asosiy omillardan biriga aylandi [6].

Bugungi kunda yoshlar kunining katta qismini virtual makonda o'tkazmoqda. Turli ijtimoiy platformalar orqali ular dunyoning turli nuqtalaridagi voqea-hodisalar bilan tanishadi, yangi bilim va tajribalarni o'zlashtiradi, o'z fikr va qarashlarini erkin

ifoda etadi [10]. Bu esa, o‘z navbatida, yoshlarning tafakkuri kengayishiga, zamonaviy bilimlarni egallashiga va global jarayonlarga moslashishiga xizmat qilmoqda [5]. Ayniqsa, ta‘lim, ilm-fan, texnologiya, madaniyat va san‘atga oid foydali kontentlar yoshlar ma‘naviy rivojida ijobiy rol o‘ynamoqda [6].

Shu bilan birga, ijtimoiy tarmoqlarning salbiy jihatlarini ham inkor etib bo‘lmaydi. Axborot oqimining cheksizligi, turli zararli va asossiz ma‘lumotlarning tez tarqalishi, axloqiy me‘yorlarga zid bo‘lgan materiallarning mavjudligi yoshlar ongiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin [7]. Ayniqsa, zo‘ravonlikni targ‘ib qiluvchi, yot g‘oyalarni singdiruvchi yoki noto‘g‘ri hayot tarzini reklama qiluvchi kontentlar yoshlarning ruhiyati va ma‘naviy dunyosiga jiddiy zarar yetkazishi ehtimoldan xoli emas [9]. Bu esa yoshlar orasida befarqlik, maqsadsizlik, ma‘naviy bo‘shliq kabi muammolarni keltirib chiqarishi mumkin [8].

Yoshlar ma‘naviyatining shakllanishi ko‘p jihatdan oila muhitiga, ta‘lim-tarbiya tizimiga va jamiyatdagi umumiy ma‘naviy muhitga bog‘liq [4]. Biroq bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar ham ushbu jarayonning muhim tarkibiy qismiga aylanib ulgurgan. Shu sababli, yoshlarni ijtimoiy tarmoqlardan ongli va maqsadli foydalanishga o‘rgatish, ularda media savodxonlikni shakllantirish, axborotni tahlil qilish va tanqidiy baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi [2]. Ayniqsa, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ‘ib etuvchi kontentlarni ko‘paytirish orqali yoshlar ongida sog‘lom ma‘naviy muhitni shakllantirish mumkin [1].

Mazkur mavzuni o‘rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Chunki ijtimoiy tarmoqlarning yoshlar ma‘naviyatiga ta‘sirini chuqur tahlil qilish orqali ularning ijobiy imkoniyatlaridan samarali foydalanish, salbiy ta‘sirilarini kamaytirish va yoshlarni turli axborot xurujlaridan himoya qilish yo‘llarini ishlab chiqish mumkin [3]. Shu bilan birga, bu jarayon yosh avlodni yuksak ma‘naviyatli, mustaqil fikrlaydigan, Vatanga sodiq va mas‘uliyatli shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi [4].

Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunda yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylangan bo‘lib, ularning ma‘naviy olamiga kuchli ta‘sir ko‘rsatmoqda. Shu bois, ushbu ta‘sirni to‘g‘ri yo‘naltirish, ijobiy imkoniyatlardan unumli foydalanish va salbiy jihatlarining oldini olish jamiyat oldida turgan muhim vazifalardan biri hisoblanadi [5].

**Adabiyotlar tahlili.** Yoshlar ma‘naviyati va uning shakllanishi masalalari qadimdan Sharq va G‘arb mutafakkirlari, pedagog va faylasuflarning e‘tibor markazida bo‘lib kelgan. Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy, Yusuf Xos Hojib kabi allomalar asarlarida inson kamoloti, axloqiy poklik, bilim va tarbiya uyg‘unligi muhim omil sifatida qaralgan. Ularning qarashlarida ma‘naviyat insonning ichki dunyosi, uning xulq-atvori, jamiyatga munosabati va ijtimoiy mas‘uliyatini belgilovchi asosiy mezon sifatida talqin etiladi. Mazkur mutafakkirlar

yosh avlodni tarbiyalashda ilm olish, odob-axloq va ma'naviy qadriyatlarni shakllantirishga alohida urg'u berganlar[1].

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida ham yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda ijtimoiy muhit, oila tarbiyasi va ta'lim tizimi bilan bir qatorda axborot makonining ta'siri tobora ortib borayotgani ta'kidlanadi[4]. Ijtimoiy tarmoqlar bugungi kunda yoshlar hayotining ajralmas qismiga aylanib, ularning dunyoqarashi, qadriyatlari va xulq-atvoriga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Tadqiqotchilar fikricha, ijtimoiy tarmoqlar orqali uzatilayotgan axborotlar yoshlarning tafakkurini kengaytirishi, ularning kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantirishi va global jarayonlarga moslashuvini osonlashtirishi mumkin[9].

Biroq adabiyotlarda ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'siri ham keng yoritilgan. Axborot oqimining nazoratsizligi, noto'g'ri va zararli kontentlarning mavjudligi yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, ularning ma'naviy qadriyatlarini zaiflashtirishi mumkinligi qayd etiladi[7]. Ayrim olimlar yoshlar orasida ijtimoiy tarmoqlarga ortiqcha bog'lanish natijasida real hayotdan uzoqlashish, ijtimoiy faollikning pasayishi va ma'naviy befarqlik kabi muammolar yuzaga kelishini ta'kidlashadi[8].

Pedagog va psixolog olimlar fikricha, shaxsning ma'naviy rivojlanishi ko'p omilli jarayon bo'lib, unda oila, ta'lim muassasalari va ijtimoiy muhit bilan bir qatorda axborot texnologiyalari ham muhim rol o'ynaydi[5]. Ularning fikricha, yoshlarning media savodxonligini oshirish, axborotni tahlil qilish va tanqidiy baholash ko'nikmalarini rivojlantirish ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'sirini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega[6].

Shuningdek, zamonaviy tadqiqotlarda raqamli muhitda tarbiya masalasi alohida dolzarblik kasb etmoqda. Sun'iy intellekt, raqamli platformalar va global tarmoqlar rivojlanib borayotgan hozirgi davrda yoshlar nafaqat bilimga ega bo'lishi, balki ma'naviy jihatdan ham mustahkam bo'lishi zarur[2][3]. Bu esa ulardan tanqidiy fikrlash, axborotlarni saralash, mustaqil qaror qabul qilish va ijtimoiy mas'uliyatni his etishni talab etadi.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, yoshlar ma'naviyatining shakllanishida an'anaviy tarbiya omillari bilan bir qatorda ijtimoiy tarmoqlarning ta'siri ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli, yoshlarni ma'naviy barkamol etib tarbiyalashda ijtimoiy tarmoqlardan oqilona foydalanish, ularning ijobiy jihatlarini kengaytirish va salbiy ta'sirlarini kamaytirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi[10].

**Tahlil va natijalar.** Mazkur maqolada yoshlar ma'naviyati va ijtimoiy tarmoqlarning unga ta'siri masalalari atroflicha tahlil qilindi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, yoshlar ma'naviyati ularning axloqiy qarashlari, dunyoqarashi, qadriyatlari va ijtimoiy xulq-atvorini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Ijtimoiy tarmoqlar esa bugungi kunda ushbu jarayonda faol ishtirok etib, yoshlarning axborot olish manbai,

muloqot vositasi va fikr almashish platformasiga aylangan. Shu orqali yoshlar turli madaniyatlar, g'oyalar va qarashlar bilan tanishib, o'z tafakkurini kengaytiradi[4].

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy tarmoqlar yoshlarning ma'naviy rivojiga ham ijobiy, ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ijobiy jihatdan, ular bilim olish, kreativ fikrlashni rivojlantirish, zamonaviy axborotlardan foydalanish va global jarayonlarga moslashish imkonini beradi. Biroq, salbiy jihatdan, noto'g'ri axborotlar, zararli kontentlar va axloqiy me'yorlarga zid materiallar yoshlar ongiga salbiy ta'sir ko'rsatishi, ularning qadriyatlar tizimini zaiflashtirishi mumkin[7].

Yoshlarning xulq-atvoriga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida oila, ta'lim muassasalari va ijtimoiy muhit bilan bir qatorda raqamli axborot makoni ham muhim rol o'ynaydi. Oila va ta'lim tizimi yoshlarni milliy va umuminsoniy qadriyatlar asosida tarbiyalasa, ijtimoiy tarmoqlar bu jarayonni to'ldiruvchi yoki aksincha, unga ta'sir etuvchi omil bo'lishi mumkin[5]. Shu sababli, pedagoglar va ota-onalar yoshlarni ijtimoiy tarmoqlardan ongli foydalanishga yo'naltirishi zarur.

Natijalar shuni ko'rsatadiki, yoshlarning media savodxonligini oshirish, axborotni tahlil qilish va tanqidiy baholash ko'nikmalarini shakllantirish ijtimoiy tarmoqlarning salbiy ta'sirini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega[6]. Shuningdek, foydali va tarbiyaviy ahamiyatga ega kontentlarni ko'paytirish orqali yoshlar ma'naviyatini mustahkamlash mumkin.

Yoshlar ma'naviyati va ijtimoiy tarmoqlar o'zaro chambarchas bog'liq jarayon hisoblanadi. Ijtimoiy tarmoqlardan to'g'ri va maqsadli foydalanish yoshlarning ma'naviy kamolotiga xizmat qiladi, noto'g'ri foydalanish esa turli salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shu bois, oila, ta'lim tizimi va jamiyat hamkorligida yoshlarni ijtimoiy tarmoqlardan samarali foydalanishga o'rgatish, ularning ma'naviy immunitetini shakllantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi[10].

**Xulosa.** Olib borilgan tahlillar natijasida quyidagi xulosaga kelindi: yoshlar ma'naviyatiga ijtimoiy tarmoqlar sezilarli ta'sir ko'rsatadi va bu ta'sir ijobiy ham, salbiy ham bo'lishi mumkin. Ijtimoiy tarmoqlar yoshlar uchun keng axborot manbai, muloqot va o'zini ifoda etish vositasi bo'lib xizmat qiladi, shu bilan birga noto'g'ri va zararli kontentlar ularning ma'naviy qadriyatlariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun ijtimoiy tarmoqlardan ongli, maqsadli va me'yorida foydalanish yoshlarning ma'naviy rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Oila tarbiyasi, ta'lim tizimi va jamiyat hamkorligida yoshlarning media savodxonligini oshirish, axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish orqali ularni turli salbiy ta'sirlardan himoya qilish mumkin. Shu bilan birga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarni targ'ib etuvchi kontentlarni kengaytirish, ijobiy axborot muhitini yaratish yoshlar ma'naviyatini mustahkamlashga xizmat qiladi.

#### FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.

2. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. Toshkent: O‘zbekiston, 2017.
3. O‘zbekiston Respublikasi Yoshlar siyosati to‘g‘risida Qonun. Toshkent, 2016 (va yangilangan tahrirlari).
4. Pedagogika (o‘quv qo‘llanma). Toshkent: O‘qituvchi nashriyoti, 2019.
5. Sotsiologiya (darslik). Toshkent: Universitet, 2020.
6. Media savodxonlik asoslari (o‘quv qo‘llanma). Toshkent: Baktria Press, 2021.
7. Axborot xavfsizligi va internet madaniyati (o‘quv qo‘llanma). Toshkent, 2022.
8. Rahimov A. Yoshlar tarbiyasi va ma’naviy rivojlanish. Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
9. Internet va ijtimoiy tarmoqlar: jamiyatga ta’siri (ilmiy maqolalar to‘plami). Toshkent, 2021.
10. UNESCO. Media and Information Literacy: Curriculum for Teachers. Paris, 2011.